

Базового компонента дошкільної освіти в Україні – це повернути увагу дошкільника як особистості до своєї зовнішності, власного тіла як оболонки внутрішніх органів і систем, уособлення фізичної вправності, сили, м'язової радості, здорового способу життя, витривалості. Отже, аналіз низки словників дає можливість зрозуміти загальне тлумачення кожного окремого слова-терміна та дати власне визначення вище перелічених понять.

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. – 324 с.
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
5. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
6. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.
7. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
8. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.

*Л. В. Єременко,
м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДБАЙЛИВОСТІ ЯК СІМЕЙНОЇ ЦІННОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті висвітлено різні підходи до визначення поняття “цінність”, розглянуто умови організації суспільно корисної діяльності старшокласників інтернатних закладів.

Ключові слова: *цінності, сімейні цінності, дбайливість, суспільно корисна діяльність.*

Проблема формування сімейних цінностей є однією з найактуальніших у вихованні старшокласників інтернатних закладів, зокрема формування дбайливості, турботи про членів родини, про добробут сім'ї тощо.

У науковій літературі наявні різні підходи до визначення сутності цінності. У філософському енциклопедичному словнику вказується на об'єктивне значення цінностей в життєдіяльності людини. “Цінність – термін, який широко використовується у філософській і соціологічній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення, означення явищ дійсності. По суті, все розмаїття предметів людської діяльності, суспільних відносин і природних явищ ... можуть виступати в значенні “предметних цінностей” як об'єктів ціннісного відношення, тобто оцінюється в плані добра і зла, істини чи не істини, краси чи юродства, можливого чи забороненого, справедливого чи не справедливого і т. ін.” [5, с. 709].

З іншої точки зору, сутність цінності полягає у здатності задовольняти потреби й інтереси особистості. “Цінність – термін, що позначає належне та

бажане, на відміну від реального, дійсного” [4, с. 707].

Поняття цінностей пов’язане з поняттям “значущість” чого-небудь (предмета, явища, властивості) в житті і діяльності людей щодо їхніх потреб, інтересів, цілей; встановлюється його цінність для конкретної особистості, суспільства з погляду того, наскільки цей предмет, явище, властивість здатні задовольняти певну потребу. За визначенням тлумачного словника: “Цінність – 1) позитивна чи негативна значущість об’єктів довкілля для людини, класу, групи, суспільства в цілому, що визначається не її властивостями самими по собі, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин; критерій і способи оцінки цієї значущості виражаються в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках, цілях. Розрізняють матеріальні, суспільно-політичні та духовні цінності; позитивні і негативні цінності. Уявлення про цінності (добро, справедливість, норми моралі, прогрес, свобода тощо) є соціальними, національними і загальнолюдськими.... 2) те, що має певну матеріальну та духовну вартість” [3, с. 179].

Цінності трактуються також “як у контексті життя всього суспільства, так і через призму життя конкретної людини, проте саме в першому випадку вони слугують певним загальним еталоном, на який орієнтується виховання. Зокрема, у психолого-педагогічній літературі при дослідженні закономірностей виховання громадянської свідомості та самосвідомості особистості розглядається і проблема класифікації цінностей, до якої входять, зокрема, такі підсистеми: 1) цінності особистого життя (воля, мудрість, урівноваженість, працьовитість тощо); 2) цінності родинного життя (подружжя вірність, гармонія стосунків поколінь, гостинність, злагода між членами родини тощо); 3) громадянські цінності (права і свободи людини, суверенітет особи, пошана до закону тощо); 4) національні цінності (державна незалежність України, патріотизм, почуття національної гідності тощо); 5) абсолютні вічні цінності (віра, надія, любов, правда, справедливість, доброта тощо); 6) валео-екологічні цінності (увага до власного здоров’я, гарт організму, дбайливе ставлення до довкілля тощо)” [2, с. 378].

Моральні цінності розглядаються як “одна із форм прояву моральних відношень суспільства. Під цінностями розуміються, по-перше, моральне значення, достоїнство особистості (групи осіб, колективу) та її вчинків або моральні характеристики суспільних інститутів; по-друге, ціннісні уявлення, що належать до галузі моральної свідомості, що мають певне значення для суспільства і людини... З метою спрямування і регулювання поведінки людей суспільство створює цілу систему моральних уявлень – ідеали, принципи, оцінки. Це також моральні цінності” [3, с. 179].

Виокремлюються також економічні, політичні, історичні, культурні, естетичні, пізнавальні й інші цінності.

Важливе значення у вихованні школярів мають сімейні цінності. Ціннісні засади стародавньої української родини схарактеризував О. Вишневський. Він відзначив, що українська родина завжди будувала своє життя у тісній єдності зі своїм народом; українській родині був властивий демократизм стосунків; з давніх-давен у ній діяв закон опіки; життя в українській родині будувалося на засадах працьовитості і природовідповідності [1, с. 317–321]. Серед сучасних сімейних цінностей виокремлюють подружню вірність, гармонію стосунків поколінь, пошану до старших, піклування про дітей, батьків, злагоду між членами родини,

демократизм стосунків, повагу до прав дитини і старших, пошану до праці, гостинність тощо. Серед сімейних цінностей, які необхідно формувати у вихованців інтернатних закладів, ми вирізняємо дбайливість, турботу про членів родини, про добробут сім'ї, дбайливе ставлення до родинного майна.

Аналіз контингенту вихованців шкіл-інтернатів свідчить про те, що це здебільшого діти з неблагополучних родин. Конфліктні стосунки між членами сім'ї, відсутність взаєморозуміння, турботи один про одного, про добробут сім'ї призводять до неблагополуччя в розвитку дитини, деформації її особистості. Виховані в таких умовах діти мають спотворні погляди, переконання, звички, негативний життєвий досвід. Вони не піклуються про свою родину, не привчені до праці, до збереження родинного майна, своїх особистих речей. У таких сім'ях діти ростуть безгосподарними, недбалими, неохайними.

Провідним засобом формування дбайливості є суспільно корисна діяльність. Вона спонукає дітей піклуватися про інших, перейматися їхніми турботами, діяти з ними і для них, проявляти турботу про особисті речі, шкільне майно, ретельність і ощадливість, самостійність і відповідальність, ініціативність і наполегливість, сприяє накопиченню дітьми трудового досвіду, формуванню культури побуту, розвитку взаєморозуміння у виконанні трудових справ, уміння враховувати інтереси, бажання, позицію однолітків, формуванню гуманних стосунків, вияву дружніх почуттів. Суспільно корисна праця вихованців передбачає багатоманітність справ для колективу школи-інтернату, для інших людей.

Аналіз практики виховної роботи свідчить, що значення суспільно корисної праці недооцінюється. Суспільно корисні справи вихованців, як правило, обмежені рамками навчального закладу, що звужує сферу їхньої життєдіяльності, індивідуальний досвід школярів. Вибір видів суспільно корисної праці, їх планування й організація здійснюються переважно педагогами.

Особливе місце у вихованні посідає педагогічно доцільна організація самообслуговування школярів. Повсякденна праця з самообслуговування привчає дітей турбуватися про особисті речі, шкільне майно, природу, сприяє формуванню охайності, дбайливості, ощадливості, працелюбності, самостійності, відповідальності, наполегливості, готовності виконувати будь-яку роботу, багатьох практичних вмінь і навичок. Водночас у шкільній практиці досить поширеною є помилкова, спрощена точка зору на самообслуговування як на примітивну побутову працю, яка зводиться, переважно, до прибирання шкільних приміщень, недооцінюється значення самообслуговування у системі виховної роботи школи-інтернату.

Певне місце у виховній роботі шкіл-інтернатів посідає продуктивна праця учнів. Однак останніми роками через кризові явища в економіці країни, порушення зв'язків між школами-інтернатами і підприємствами зміст продуктивної праці вихованців значно звузився, її організація зазнає змін.

Залучення вихованців шкіл-інтернатів до різних видів трудової діяльності, різноманітність видів праці збагачують учнів життєво необхідними вміннями й навичками, дають змогу віднайти цікаву справу, сприяють диференціації інтересів учнів, формуванню працьовитості, дбайливості і відповідальності, розвитку їхніх здібностей і схильностей. Цей розвиток тим

значніший, чим більше справа до вподоби, чим ширше простір для творчості. Поєднання різних видів суспільно цінної діяльності об'єктивно сприяє багатству стосунків, у які вступають учні, виконуючи суспільно корисні справи.

Виховне значення діяльності визначається тим, як вона мотивована, яка її мета. Якщо мета незрозуміла вихованцеві або не приймається ним, то мотив не виникає і діяльність не відбудеться. Отже, діяльність школярів вимагає усвідомленої, мотивованої участі в ній. Завдання полягає в тому, щоб вихованець усвідомив об'єктивне значення своєї діяльності, щоб її об'єктивний зміст і суб'єктивне значення збігалися. Надання цій діяльності соціального значення є основою формування соціально цінної мотивації.

Виховна роль діяльності залежить від того, з якою метою і як вона організована, яку участь бере вихованець у діяльності: тільки суб'єкт діяльності може бути вихований. Діяльність повинна бути певним чином організована, мати певну мету, соціальну цінність, бути цікавою, посиленою, творчою, мати колективний характер; вплив діяльності на особистість повинен контролюватись і вміло спрямовуватись педагогом; слід забезпечувати ціннісний характер відносин учасників діяльності. Необхідною умовою суспільно корисної діяльності є організація і здійснення суспільно корисних справ на основі активізації роботи органів учнівського самоврядування.

Список використаної літератури

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / Омелян Вишневецький. – Вид. 3-є, доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
2. Гіптерс З. В. Культурологія: словник-довідник : навч. посіб. / З. В. Гіптерс. – К. : УБС НБУ, 2008. – 407 с.
3. Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів : навч. посіб. / [уклад.: О. А. Біда, Н. В. Орлова, Л. І. Прокопенко, Ю. В. Тимошенко ; за ред. Л. І. Прокопенко]. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 244 с.
4. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция: – Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
5. Філософський енциклопедичний словник: НАН України Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; [наук. ред.: Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

А. П. Колишкіна,
м. Суми

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті обґрунтовано сутність поняття “екологічно доцільна поведінка учнів початкових класів” та особливості цілепокладання молодших школярів.

Ключові слова: *екологічно доцільна поведінка, цілепокладання, молодші школярі.*

У Концепції екологічної освіти України одним із основних завдань визначено формування екологічної поведінки особистості. Успішному вирішенню завдань формування такої поведінки школярів сприяє його запровадження по всій вертикалі шкільної освіти, починаючи з початкових класів, які мають стати першою ланкою систематичного вивчення природи та